

RADU COSMA

Ocolul Pământului în 300 de file

Călătorii pe harta și prin arta lumii

PRINCEPS
PUBLISHING

București, 2020

Cuprins

PREFAȚĂ	VII
CUVÂNT ÎNAINTE	XI
CUVÂNTUL AUTORULUI	XV
1. AFRICA	
Djibouti. Religia coptă	2
Egipt. Cultura egipteană	8
Tunisia. Cartagina	16
2. AMERICA DE SUD	
Argentina. Astor Piazzolla	24
Brazilia. Oscar Niemeyer	29
Chile. Isabel Allende	36
Peru. Mario Vargas Llosa	43
3. ASIA	
Israel. Amos Oz	54
Kazahstan. Roman Kim	64
Nepal. Sagarmāthā	70
Rusia. Lev Tolstoi	77
Turcia. Orhan Pamuk	86
4. EUROPA	
Austria. Wolfgang Amadeus Mozart	94
Belgia. Marguerite Yourcenar	101
Bosnia-Herțegovina. Međugorje	109
Bulgaria. Christo	115
Cehia. Antonín Dvořák	122
Cipru. Zeița Afrodita	127
Croația. Marco Polo	134

Danemarca. Niels Bohr	140
Elveția. Limba retoromană	146
Franța. Auguste Rodin	153
Germania. Ludwig van Beethoven	163
Grecia. Nikos Kazantzakis	173
Islanda. Halldór Laxness	180
Italia. Leonardo da Vinci	186
Luxemburg. Lucien Wercollier	194
Moldova. Mihai Eminescu	200
Norvegia. Edvard Grieg	209
Olanda. Vincent van Gogh	215
Polonia. Papa Ioan Paul al II-lea	225
Portugalia. Fernando Magellan	230
Regatul Unit. William Shakespeare	236
România. George Enescu	247
Spania. Antoni Gaudí	257
Suedia. Alfred Nobel	265
Ucraina. Crimeea	271
Ungaria. Franz Liszt	276
Vatican. Papa Francisc	281

5. OCEANIA

Noua Zeelandă. Edmund Hillary	288

MULȚUMIRI	XIX

BIBLIOGRAFIE	XXIII

Libris .RO

Respect pentru oameni și cărți

1. AFRICA

Djibouti. Religia coptă

Primul meu job în Germania a fost în Djibouti, Africa de Est. În 1987 am hotărât să emigrăm în Germania pentru a oferi copiilor un viitor, unul care în România părea incert. Am primit pașapoartele abia în ianuarie 1990. Ironia sortii: am fost programați să primim pașapoartele pe 22 decembrie 1989. Nu ne-am dus, era schimbarea mult așteptată, istoria se petrecea în stradă. Ulterior, am aflat că securiștii din Iorga se baricadaseră pe 22 de frică. Din păcate, am greșit, le-am permis să revină. După 30 de ani, încă trebuie să luptăm.

După cursul intensiv de germană și specializarea în protecția mediului la Universitatea RWTH din Aachen, am căutat intens un serviciu. La o prezentare în cadrul catedrei de Hidrogeologie, profesorul Robert Langguth îmi pune un bilet pe masă:

— Dacă vă interesează un job în Djibouti, telefonați directorului firmei German Water Engineering din Lingen.

Aveam însă emoții.

— Ce șanse am eu, venit din România?

— Hidrogeologi sunt puțini, mă liniști profesorul Langguth.

— Da, e adevărat.

— Hidrogeologi care se pricepe la foraje și mai puțini.

— Chiar și așa.

— Hidrogeologi care se pricepe la foraje și pe deasupra știu perfect franceza, nu cunosc decât unul: pe dumneavoastră.

A doua zi am fost la interviu și am obținut jobul: șef departament foraje pentru apă, Ministerul Agriculturii din Djibouti, proiect finanțat de Uniunea Europeană, cu raportare lunară la Bruxelles, în limba franceză. Așa a început viața mult visată în Occident.

Am pornit aventuros spre primul job din Germania: Djibouti, în Cornul Africii, o țărișoară² la Marea Roșie și Golful Aden, înghesuită între Etiopia, Somalia și Eritreea, cu o populație de sub 1 milion de locuitori. Făcea parte din aria colonizată de francezi (Somalia Franceză), primind denumirea de

¹ Rheinisch-Westfälische Technische Hochschule Aachen, cea mai mare universitate tehnică din Germania.

² De ~23.000 km², mai puțin decât a zecea parte din România.

➤ Abhe Bad, lacul cu mina de sare aflat la granița dintre Djibouti și Etiopia.

Territoire Français des Afars et des Issas între 1967 și 1977, an în care își câștigă în cele din urmă independența. Când am coborât din avion m-a pălit căldura, erau peste 50° la umbră! La început am crezut că nu voi rezista, dar cu timpul m-am obișnuit. Singurele minute chinuitoare erau la urcarea în mașină, după serviciu: înăuntru era cuptor, circa 70° Celsius, iar volanul frigea. În prima zi am făcut bășici în palme, apoi mi-am cumpărat mănuși. Se putea supraviețui doar cu aer condiționat la serviciu, acasă, în mașină. La job m-am adaptat repede; cu ministrul Mahmud, șeful meu, aveam o ședință scurtă pe săptămână. Ne respectam formal, dar ne antipatizam reciproc, singura lui întrebare fiind: „Când îmi vine Mercedesul din Germania?” Aveam în subordine ~40 oameni, trei echipe de foraj, una de reparații, un laborator de analize ape și secretara, Zeinab. Grație hărților hidrogeologice excelente, elaborate anterior de o echipă germană condusă de geologul Müller, am avut șansa de a reuși șapte foraje la ~300 de metri în bazalte, dintre care șase cu apă. Pentru Africa, o nesperată performanță!

Am descoperit Africa cu toate frumusețile și bubele ei. Ca natură, predomină semideșertul arid, cu stânci bazaltice și vegetație minimală. Ploaia, desigur, era un fenomen destul de rar. În schimb, țara abundă prin populațiile de păsări și de pești. Marea Roșie era limpede, dar plină de niște culori ireale: pești verzi, albaștri, roșii sau multicolori – o feerie! Lumea marină este cu siguranță un atu turistic al acestei țări, deși Djibouti este mai degrabă o regiune încă „nedescoperită”, ceea ce are marele avantaj al lipsei aglomerației în drumeții, fie ele planificate sau nu. Având un relief atât de deosebit, experiențele turistice oferite sunt și ele variate: de la înotul din golfuri cu blânzii rechini-balenă sau cu delfini până la excursii care explorează lacuri sărate (cel mai popular fiind lacul Assal), vulcani stinși sau câteva izvoare termale. Parcul național Day Forest de pe munții Goda este o altă atracție locală, în primul rând pentru că

protejează o porțiune împădurită într-o regiune semidesertică, dar mai ales pentru că poți găsi specii unice de păsări și poți admira tipuri rare de arbori.

Ca majoritatea țărilor africane, Djibouti este un stat multiethnic, de unde și veșnice conflicte. Populația Afar, în nord, este de sorginte etiopiană – sunt oameni subțiri, cu trăsături elegante și pielea cafenie, în parte creștini copti, cu ritualuri asemănătoare celor ortodoxe. Cea Issa, din sud, este afiliată somalezilor – indivizi solizi, cu trăsături tipice negrilor, pielea ca tăciunele, islamici din punct de vedere al afilierii religioase. Liniștea și indirect relativă bunăstare din Djibouti sunt datorate prezenței unui contingent francez, în special din *Légion étrangère*. Prețurile alimentelor erau elucubrante, cam de trei ori mai scumpe decât în Franța. Sărăcia afectează 70-80% din populație, tristul adevăr fiind că unele femei ajung să se prostitueze pentru o ciocolată și o apă minerală *pour les enfants*.

Sărăcia are două mari cauze: corupția și khat, ambele omniprezente. Grozăvenia corupției am realizat-o în cimitirul de mașini al ministerului unde lucram: sute de camioane Mercedes, cele mai multe nefolosite, zeci de instalații de foraj – toate ajutoare din UE sau SUA – zăceau în paragină. Practic, milioane de euro îngropate în nisip. Khat, arbustul cu frunzulițe verzi, e drogul generalizat al Africii de est. Aproape toți îl consumă: cei bogați frunzulițele fine, cei săraci crenguțele și coaja. Dă o stare de euforie noaptea, iar dimineața una de amețală, somnolență. Majoritatea – inclusiv ministrul – nu putea lucra până la ora 11-12, iar apoi venea căldura...

Reprezentantă a unui trib Afar.

În plan politic, experiența din România totalitară m-a făcut să mă simt *à laise*. Mahmud, ministrul, a venit într-o zi precipitat la mine, somându-mă:

— Președintele a zis să faceți urgent un foraj de apă la moscheea din Dikhil!

— OK, i-am răspuns, imediat ce avem proiectul și finanțarea ne apucăm de treabă.

S-a uitat urât la mine.

— Va fi plătit de președinte din buzunarul său.

³ Pe scurt, marijuana africană. Este o plantă nativă a regiunii, un stimulent al cărui consum provoacă o stare de excitație fiziologică și euforie, eventual pierderea poftelor de mâncare, senzații urmate de perioadă mai calmă, care poate include stări de iritabilitate sau melancolie.

— Bravo lui, aștept să intre banii în contul diviziei și executăm forajul.

No money, not funny; desigur, a rămas la vorbe.

Altă dată, eram în drum spre Djibouti alături de experți francezi. Brusc, ne oprește poliția în plin soare, la circa 60°.

— Ce se întâmplă? am întrebat.

— Trece președintele!

Care chiar a trecut... peste două ore. Cu elicopterul. Francezii înjurau de mama focului, eu râdeam.

— *Tu es fou?* mă întreabă ei.

— Déjà-vu, Ceaușescu! le răspund.

Seara, după apusul soarelui, temperatura devenea suportabilă, se putea ieși în oraș. Mi-am făcut prieteni, printre puținii specialiști germani de la GTZ, respectiv ofițeri francezi. Seara

jucam tenis la Clubul Diplomatic, apoi mâncam pește stropit cu vin franțuzesc. Din punct de vedere financiar, Djibouti a fost perioada cea mai roz din viață, am trăit bine din diurnă, iar din salariul neatins pe două luni, mi-am luat, la întoarcerea în Germania, un BMW second-hand.

Djibouti este un pitic geopolitic inteligent. Jucând abil la mai multe capete, reușește să se țină departe de conflictele fierbinți din jurul său: Eritreea, Etiopia, Somalia. Mai mult chiar, în portul său se află – în mod miraculos – atât nave militare franceze și americane, cât și chineze.

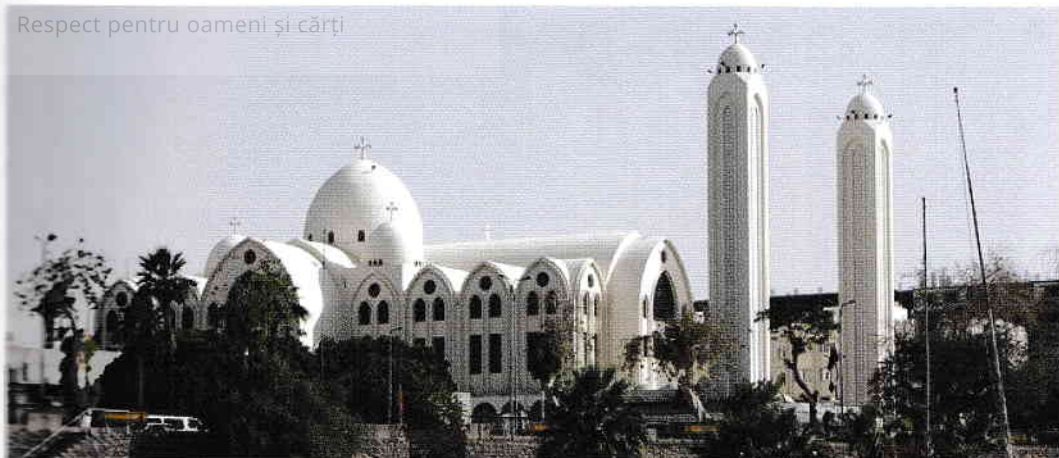
➤ Una dintre multele regiuni aride ale țării.

Religia coptă

În afara originii etnice, apartenența religioasă joacă un rol important în formarea oamenilor. În Djibouti, uitându-mă la colegii din minister sau departament, am observat că cei Afar (etiopieni, copti) sunt – în medie – mai harnici, mai politicoși și corecți față de persoanele Issa (somalezi, musulmani). Curios, am încercat să aflu mai multe despre religia coptă.

Djibouti se poate lăuda cu felurite nebunii vulcanice și tectonice. A rămas în Africa, fără a face *driftul* spre Asia, precum partea est-africană, care a zbughit-o într-acolo, creând Munții Himalaya și subcontinentul India. Nu e exclus ca la următorul mare *drift* să-și ia tălpășița, eventual să închidă Marea Roșie, izbindu-se de Peninsula Arabică. Așadar, ce are Djibouti mai deosebit? Geologia,

Respect pentru oameni și cărți

➤ Arhitectura tipică pentru o catedrală coptă.

poziția geostrategică? Niciuna dintre ele nu înfățișează o dimensiune culturală. Rămâne doar extraordinara religie coptă, în extinderea sa spre sud-estul Africii prin populația Afar, de sorginte etiopiană. M-a frapat asemănarea între icoanele copte, pictate pe piele de cămilă, cumpărate de la Tadjoura sau Obock, și cele ortodoxe românești din Maramureș, realizate pe sticlă. E de-a dreptul fascinant cum, la mii de kilometri distanță, aparținând unor etnii și culturi cu totul diferite, fără a avea vreun contact, oamenii simpli au pictat icoane asemănătoare, reprezentându-L pe Iisus Hristos sau pe Fecioara Maria, pe Cei Patru Evangheliști ș.a.

Coptii sunt creștini foarte vechi; după tradiție, această Biserică a fost fondată la Alexandria în anul 43 d. Hr. de către evanghelistul Marcu, cel care a răspândit religia în nord-estul Africii și a murit apoi ca martir în anul 68 d.Hr. Biserica coptă s-a separat de celelalte entități creștine în urma Consiliului de la Calcedonia din anul 451. Această înaltă adunare a fost dominată de disputa teologică privind natura divină, respectiv umană a lui Iisus Hristos, dispută reluată în vremuri mai recente în ideea de a reduce din drasticele diferențieri și de a înțelege mai bine natura Mântuitorului. Această religie este considerată ortodoxă, fiind separată de Roma; în același timp, este independentă, fără afiliere la celelalte biserici ortodoxe greco-slave din Europa. Prin urmare, în urma rupturii din cadrul Consiliului de la Calcedonia, pe lângă Biserica Romano-Catolică și cea Ortodoxă Răsăriteană, au început să funcționeze după propriile credințe și Bisericile Apostolice, cunoscute și drept

* Etimologia cuvântului „copt” ne arată începuturile istoriei acestei religii – este o contracție arabă a grecescului *aiguptios*, adică „egiptean”. Așadar, la început, cuvântul a fost folosit de localnici pentru a desemna populația creștină a Egiptului, care – deși era în mod majoritar ortodoxă – includea și catolici și protestanți.

➤ Slujbă în interiorul unui lăcaș de cult copt.

Bisericile Vechi-Orientale, printre care se numără și Biserica Ortodoxă Coptă.

Djibouti, țară majoritar musulmană, are o politică a toleranței religioase; există numeroși creștini, fie ei romano-catolici, etiopian-ortodocși sau chiar greco-ortodocși. Circa 2% din djiboutieni sunt creștini, însă există numeroși etiopieni ce locuiesc aici și împărtășesc această religie coptă, spre exemplu, populația Afar. Aceștia, însă, nu au o Patriarhie și nu sunt autocefali, ci aparțin religios de altă Biserică Apostolică, cea Ortodoxă Etiopiană⁵, coptă și autocefală. Abia în anul 1959, aceasta s-a desprins de patriarhul copt din Alexandria (Egipt). De asemenea, printre „comorile” Bisericii din Etiopia se numără și cea mai veche Biblie ilustrată, aproximată a fi din secolul IV, în care Evangheliile lui Marcu, Matei, Luca și Ioan au înfățișate chipurile acestora, iar, alături de alte elemente decorative, se regăsește și o ilustrație a templului iudaic din Ierusalim.

Pe lângă prezența viguroasă în Africa de nord-est, invadată de islam, religia coptă oferă creștinismului o neașteptată precizare. Despre Iisus Hristos se cunosc multe detalii din perioada nașterii și a crucificării. Din păcate, nu și din timpul copilăriei. Documentele biblice păstrate de Biserica Coptă aduc unele date mai puțin cunoscute tocmai despre primii ani din

⁵ Este interesant de notat, totuși, că Biserica Ortodoxă Etiopiană oferă o mai mare importanță Vechiului Testament, deci se pot observa câteva similarități cu practicile iudaice: descălțatul în biserică, circumcizia în a opta zi ș.a.

viața Mântuitorului. Iisus Hristos ar fi avut puteri dumnezeiești încă din copilărie, însă le-ar fi folosit și în dauna altor copii, care se împiedicau sau cădeau dacă micul Iisus dorea aceasta. **Barul Lui** rămâne, însă, netăgăduit.

Prolifică autoare⁶ și expertă în relațiile dintre Bisericile Ortodoxe și cele Vechi-Orientale **Christine Chaillot** a susținut o relevantă și emoționantă conferință în 2013 la București, susținând că – în ciuda „neînțelegerii terminologice” calcedoniene – ne leagă o puternică spiritualitate și istorie de cele patru Biserici Apostolice:

„Creștinismul s-a născut în Orient. Nu trebuie să uităm lucrul acesta. [...] Avem mai multe lucruri în comun decât cele ce ne despart. Fie că vorbim de viața liturgică, fie că recunoaștem bogăția spiritualității orientale, noi, creștinii ortodocși, nu ne simțim străini de aceste reperi.”⁷

În Djibouti, majoritatea comunității Afar – de afiliere ortodoxă coptă – reprezintă majoritatea activă, înțeleaptă a țării. Ministrul Agriculturii, care m-a sprijinit, aparținea comunității copte. Același lucru era valabil și pentru cel mai serios membru al departamentului de Foraje Apă, pe care l-am propus ca viitor șef la închiderea misiunii mele în Djibouti. Din România, via Germania și Bruxelles, am transmis ștafeta în Africa, de la creștin la creștin, ba chiar în rit ortodox, pe mâini bune.

Egipt. Cultura egipteană antică

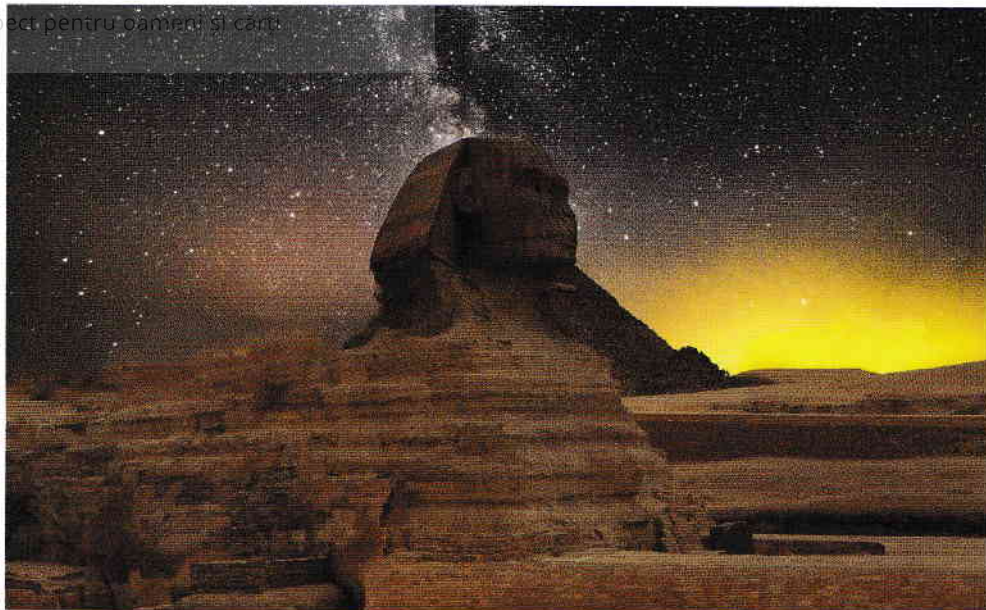
Am început să visez la Egipt încă de pe când aveam 11 ani, amețit de pozele piramelor lui **Keops**, **Kefren**, **Mikerinos** (Menkaura). Pe la 16 ani am văzut pentru prima oară o fotografie cu **Nefertiti**, rafinată și feminină, de-ți venea să te îndrăgostești de ea. Primul contact direct cu extraordinara artă egipteană l-am avut în anul 1980, la München, cu ocazia primei și ultimei ieșiri din România socialistă, la Staatliches Museum Ägyptischer Kunst. M-a impresionat frumusețea mormântului lui Tutankhamon, adus special din Egipt pentru o perioadă de timp.

⁶ Studiile și cărțile sale au fost publicate în mai multe limbi (inclusiv din familia celor semitice), la noi fiind tradus doar volumul coordonat de aceasta în 2006, *Biserica Ortodoxă din Europa de Est în secolul XX*.

⁷ Coptă, Siriacă, Armeană și Etiopiană.

⁸ Georgian Păunoiu, „Conferință despre Bisericile Vechi-Orientale”, în *Ziarul Lumina*, articol disponibil online.

➤ Marele Sfinx din Giza sub un splendid cer înnelat,

Abia în anul 2000 am fost în Egipt, la sursa minunatei culturi. A fost doar o escapadă din Israel, cu plecare și întoarcere la Eilat, ieșirea Țării Sfinte la Marea Roșie, o fâșie îngustă între Egipt și Iordania, singurele țări arabe care au semnat pacea cu statul evreu. Am trecut dintr-o lume civilizată într-una autocrată. Formalitățile de ieșire din Israel au fost stricte, dar corecte, într-un cadru democratic. La intrarea în Egipt, însă, am așteptat întâi o oră fără ca nimic să se întâmple. Apoi a venit un funcționar care a colectat toate pașapoartele. Apoi am mai așteptat o oră, deși era dimineața devreme și nu era trafic turistic. Într-un târziu, am fost chemați unul câte unul la șeful punctului de frontieră, care semna magnanim viza de intrare în Egipt. Mi-am adus aminte de mizeria României socialiste, îmi venea să dau un bacșiș drept mulțumire. După trei ore, totuși, iată-ne intrați în Egipt.

Față de Israel, Egiptul e imens, deșertul nesfârșit, localitățile mult mai rare, drumurile mai proaste, deși mai bune decât în România. În 2000, unele stațiuni turistice din Peninsula Sinai existau deja, altele se aflau în curs de construcție sau extindere. Se construia enorm, statul egiptean investea masiv în turism, ceea ce niciun guvern din România de după 1990 nu a fost capabil să realizeze. Prima oprire a fost la **mănăstirea Sfânta Ecaterina**, situată într-o vale îngustă din Peninsula Sinai, la o altitudine de ~1.500 de metri. Are o poveste fabuloasă, e un giuvaier creștin care a supraviețuit miraculos într-o regiune predominant musulmană. Istoria acestei mănăstiri a început în anul 330, fiind legată de Sfânta Elena, mama împăratului

Constantin. Aflată în pelerinaj, a vădit ridicarea unei capele și a unui fortăreață fortificat pentru călugări pe locul denumit Rugul Aprins, de unde Dumnezeu i-a vorbit lui Moise. De altfel, Muntele Sinai poartă și denumirea de Muntele lui Moise, în limba arabă Jedd Mūsā. Această mănăstire este considerată una dintre cele mai vechi comunități monahale din lume, existând și funcționând neîntrerupt de la fondarea primelor ei lăcașuri de cult. Mănăstirea propriu-zisă datează din anul 527, fiind ctitorită de către Iustinian I, împăratul Bizanțului.

➤ Mănăstirea Sfânta Ecaterina, înconjurată de deșertul Sinai.

În secolul VII, când religia islamică s-a răspândit în nordul Africii, inclusiv în Peninsula Sinai, mănăstirea a fost un loc de refugiu pentru creștini. Călugării au avut diplomația de a menține relații cu conducătorii islamici, inclusiv printr-o mică moschee construită în incinta mănăstirii, ca loc de venerare sau pelerinaj pentru beduii. La rândul lor, au fost protejați de majoritatea conducătorilor musulmani. Icoanele din interiorul mănăstirii sunt vechi, unele având peste o mie de ani, și nu poți decât să te minunezi la bogăția culturală, artistică și religioasă preservată cu atâta grijă de-a lungul timpului.

➤ Pictură murală din incinta mănăstirii.

Un fapt poate nu atât de larg cunoscut este pelerinajul pe care spătarul Mihai Cantacuzino (1640-1716) l-a făcut în locurile sfinte, inclusiv la mănăstirea Sfânta Ecaterina din Egipt. Fiind adânc impresionat de cele văzute acolo, s-a hotărât ca, odată întors acasă, în Țara Românească, să zidească în mod similar o mănăstire închinată Sfintei Fecioare Maria, tot într-un loc retras, în munți, ceea ce s-a și întâmplat în 1695. Aceasta avea să

